

KULTŪRA

MENAS ✨ LITERATŪRA ✨ MOKSLAS

Gyvenimas pagal madą

Kiek sunkios ir nepatogios gyvenimiškosios patirties mes esame linkę paversti lengvais truizmais!.. Kartais netgi atrodo, kad žmogus nebesiilgi prasmės. Gal todėl, kad nebesuvokia, kas jina yra, kur ji yra. Arba neieško jos, tarsi nujausdamas, kad nieko gero iš to neišeis. Juk kai imi ilgėtis prasmės, neprasmingais pasidaro daugybė dalykų, kurie kitiems – gal net patiems artimiausiems žmonėms – yra visas jų gyvenimas.

Tarkim, dabar labai populiariu apsipirkinėti ir šiaip pasibastyti po prekybos centrus, kai būna bloga nuotaika, neturi ką veikti ar ieškai kokio stimulo veiklai. Tokia nedidelė, paprasta ir neretam prieinama prasmė. Prasmelė.

Man, sovietmečio ir pereinamojo laiko vaikui, buvo labai svarbu drabužiai. Tai, kaip tu atrodei. Alpdavau, įkišusi kojas į nežmoniškai kietus ir kiek mažesnius nei derėtų batelius – bet jie buvo gražūs, užsienietiški, pirkau „po blatu“, kur tu tokius kitur gausi?.. O paskui, nepriklausomybės pradžioje, pasipylė daugybė šlamšto – spalvingo, nekokybiško, ir mes puolėm išsižioję jį pirkti. Juokinga, bet graudu.

Dabar man nebereikia tiek drabužių. Nei batų. Pasiutęs mūsų biglis surijo jų ne vieną porą, suniokojo ir krūvą suknelių, vieną visai padoria, bet... visai ant jo nepykstu. Turbūt taip reikia. Jei pats neatsikratai, tai yra kas padeda. Ir apskritai jau kuris laikas kankina įkyrus sapnas – ruošiuosi kažkur keliauti, o spinta pilna visokių rūbų ir parėdų, ir šiaip visokių daiktų, kuriuos pravartu visus – visus! – susikrauti. Didžiuliai krepšiai riogso prie durų, ir aš neveikiu nieko kito, tik per visą sapną kraunu skudurus į tuos krepšius. Per juos ir kelionėn nespėju. Ir nieko nepamatau. Tik nervinuosi, nes skudurai krepšin netelpa, ir aš dar ant savęs juos kariuosi, vleną po kito.

Jokios psichoanalizės šiuo atveju man nereikia, nes ir taip aišku, kad pasąmonėj slypi godus savininkiškumas ir daiktų kultas, kurio reikėtų atsikratyti ar bent jau pažaboti. Tiesą pasakius, ne tik pasąmonėje – jis įtvirtintas ir sąmonėje, kurią nuolat švelniai ir šurkščiai atakuoja empirinis materializmas, siūlantis daug daiktų, kurių iš esmės nereikia.

Žmonių, kurie naudojami mažu, šiandien yra. Netgi atskiros grupės susikuria – vartotojų, kurie stengiasi kuo mažiau suvartoti. Bet... nelinksta mano širdis prie jų. Jų nevartojimas toks pat nykus, kaip ir vartojimas. Kažkoks pilkas, bedžiaugsmis. Lyg ir iš reikalo ar iš mados, o ne dėl to, kad asketiškas ar kuklus gyvenimo būdas įkūnytų gyvenimo prasmę.

Juk ne pats būdas yra prasmė. Prasminga yra tai, kam jis skirtas, kokiai gyvenimo prasmei išryškinti, kokiam tikslui pasiekti.

Renata Šerelytė

Nuotrauka iš interneto

*Laiptus prinešę smėlio, nė žymės,
kad eita. Slėptumeis
pašiurpus ir sustirus kopų
užuovėjoj, tačiau ir čia
ruduo.*

*Kaip liūdna
prisiglausti, kaip skaudu
paliesti veidą - sūrų, nesuprantamą
ir šlapią nuo lietaus.*

*Mes esam
pernykštės žolės vėjo rankose
apsnigtuose laukuos
temstant
lyg gotiškos
raidės antkapy, neišskaitomos*

Nijolė Miliauskaitė

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Gyvenimas pagal madą • **2-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius.** Debesys virš geležinkelio bėgių (2) • **3-as psl. Juozas Brazauskas.** Poeto Jono Aisčio perspėjimas dėl Lietuvos ateities / Jonas Aistis. Pažiūrėkit • **4-as psl. Algis Vaškevičius.** Kristijono Donelaičio memorialiniam muziejui Tolminkiemyje – 40 metų • **5-as psl. Dalia Kuizinienė.** Lidija Šimkutė: „Mūsų žodžiai – tik ženklai“ • **6-as psl.** 2019 metų knygų rinkimai/ **V. V. Landsbergis.** Žalčių karalienė. Ištrauka • **7-as psl. Kultūros kronika** • **8-AS psl.** Debesys virš geležinkelio bėgių (tęsinys)

Kitame numeryje: Konstantino ir Sofijos Čiurlionių takais Vilniuje • Kauno architektūros festivalis

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

R A Š Y T O J O U Ž R A Š A I

Debesys virš geležinkelio bėgių (2)

Pabaiga. Pradžia 2019 m. spalio 5 d. „Kultūroje“

Leonas Peleckis-Kaktavičius

II

Čia, Elenos ir Juozo Povilonių namuose Žalia-kalnyje, tylioje Č. Sasnausko gatvelėje, vienas dažniausių svečių būdavo K. Jankauskas. Jis turėjo savo mėgstamą vietą – visada atsisėdavo tame pat fotelyje kamputyje šalia knygų spintos.

Kol buvo gyva K. Jankausko žmona, o K. Jankauskas su J. Poviloniu sibiruose vargus vargo, abi moterys taip pat artimai draugavo.

Iš lagerio J. Povilonis sugrįžo 1955-ųjų gegužę, K. Jankauskas – kiek vėliau. Pavakary grįžęs kitą dieną jau apkabino senąją draugą.

K. Jankauską šiandien prisimena ne tik Poviloniai, bet ir buvusi rašytojo mokinė, dabar gydytoja R. Dauknytė-Slabšienė. Susitikti tokioje draugėje kažkodėl nepanoro dailininkė Jadvyga Klemkienė, pas kurią K. Jankauskas ypač mėgdavo užsukti – išgerti kavos, pakalbėti apie literatūrą, meną, gyvenimą, ji ir rašytojo skulptūrą yra padariusi. „Per anksti, per anksti“, – vis kartojo, paskambinus telefonu. Kas per anksti, kol kas tik jai vienai žinot.

– Ir Aldona Keturakienė jį labai mylėjo. Ar žinot Keturakienę? – klausia ponja Elena. – Gyvena Aleksote. Mėgdavo pas ją nueit. Ji dar senesnė pažįstama.

Visada žavėjosi savo draugu, nes jis niekada nepadėjo plunksnos

Sunkiai lazda pasiremdamas ateina J. Povilonis. Neužimtas lieka tik vienas fotelis, tas, kuriame mėgdavo sėdėti K. Jankauskas.

– Kai čia atsisėdavo, – dar kartą primena E. Povilonienė, – „Na, mano drauge“, – sakydavo. Geras žmogus buvo. Labai tvarkingas. Mano tai netvarkingas.

– Atrodo, buvo atėjęs ir kelios dienos prieš mirtį?

– Mes iš vakaro susitarėm, kad, jeigu galės, tai ateis, – sako J. Povilonis. – O jei negalėsiu, sakė, išivaizduok, kad pasveikinau. Prieš Juozines tai buvo.

– Kiek laiko buvo likę iki jo mirties?

– Nedaug. Dešimt dienų.

Ponas Juozas pastebė: jis manęs, kad K. Jankausko mirtį pagreitino vienatvė:

– Tokiame amžiuje labai reikalinga priežiūra.

Paprašau prisiminti, kada prasidėjo bendraamžių bičiulystė. J. Povilonis papasakoja, kad nuo universiteto artimai pažįstami. Nors vienas – K. Jankauskas – buvo rusistas, o kitas – romanistas. O paskui taip likimas lėmė, kad po Sibiro kančių atsidūrė netoliese. Nuo tol jau labai dažnai susitikdavo. O jei nesusitikdavo, telefonu kalbėdavosi.

– Ir visada pasakodavo, ką rašas. Paskutinių jo darbų beveik visą genezę žinau, – pasisako J. Povilonis.

Taip, J. Povilonis manęs, kad liko nespausdintų kūrinių, nors rašytojo sūnus Zigmas šių eilučių autoriui ir tvirtino, jog nieko nepavyko aptikti. O paskutiniojo ir turinį prisimenęs – „Kaip mes ritinom akmenį“. Viskas apie jaunystės dienas.

Kai išeidavo grybauti į Eigulių mišką, taip pat daugiausia kalbos būdavo apie tai, ką naujo skaitęs, ką rašas.

Į prašymą apibūdinti rašytoją kaip žmogų įsijungia visi šalimais sėdintys pašnekovai. Pradedą ponas Juozas, pastebėdamas, kad K. Jankauskas buvęs labai principingas, griežtas žmogus. Ir nepaprastai atsidavęs savo šeimai.

– Jis buvo nepaprastai geras tėvas, – sako ponja Elena. – Mano vyras taip pat geras, bet vaikais, viskuo aš rūpinaus. O pas Jankauskus, būdavo, jei vaikus išleisti reikia, Kazys atsiprašo svečių, jiems prideda visko, o žmona sėdi. Išleisdavo, pasitikdavo...

J. Povilonis mintimis vėl sugrįžta į studentiškus laikus. Kaip ir visi studentai, pasakoja, Kazys taipogi nugerdavo. Vieną kartą tikras nuotykis atsitiko. Kai keliems bendramoksliams nebebuvo iš ko gerti, K.

Kazys Jankauskas savo darbo kabinete su sūnumi Zigmu, buvusia mokine Rūta Dauknyte-Slabšiene (kairėje) ir skulptore Jadvyga Mozūraite-Klemkiene. 1992 m.

Jankauskas nuėjo į profesūros susirinkimą. Tai, sako, mums jau reikia. Ir ką jūs manot – nepaliko „bėdoje“ profesoriai.

– Labai artimai tuomet gyveno profesoriai su studentais, – reziumuoja J. Povilonis, atskirai prisimindamas ir savo tiesioginį studijų vadovą – profesorių Vladą Dubą. Pasisakydavo jam menkiausias smulkmenas, visas abejones ir pergyvenimus. Nors tarp Vinco Mykolaičio-Putino ir jo buvo nemažas metų skirtumas, profesorius taip pat niekada nepraeidavo pro šalį nepašnekinęs, buvo labai nuoširdus, o jei prispirdavo koks reikalas, visada atsižvelgdavo.

Ir vėl Povilonių žvilgsniai nukrypsta į tuščią fotelį. Abu patvirtina, kad K. Jankausko gyvenimas, mirus žmonai, gerokai pasikeitė. Pirmus metus kiekvieną dieną aplankydavo Eigulių kapines. „Labai jau artimai buvo surišti“. Tačiau vėliau pradėjo kalbėti, kad labai pavargstas, nebegalįs taip dažnai lankyti kapą.

O labiausiai J. Povilonis žavėjosi savo draugu todėl, kad jis niekada nepadėjo plunksnos. Nuo pat pirmos dienos, kai grįžo iš Sibiro, rašė, nors jokių šansų spausdintis nebuvo. Nuoširdžiai tikėjo, kad tokia diena tikrai ateis. „Kaupti reikia, – sakė, – kad galima būtų paskui atiduoti“.

Niekaip neįstengia J. Povilonis pamiršti paskutiniojo susitikimo su bičiuliu. Tai buvo nedažnas atvejis, kai rašytojas pasiguodė savo gyvenimu. „Gal, Kazy, aš tave palydėsiu?“ – matydamas kaip jaučiasi K. Jankauskas, pasisiūlė J. Povilonis, pats ne iš stipriųjų. „Žinai, nereikia manęs lydėt, aš turiu eidamas nusipirkti maisto. Negi stovėsi už parduotuvės durų?“

– Tikrai buvome bičiuliai kaip reikiant, – sako J.

Povilonis, prieš atskleisdamas paslaptį.

Daug metų K. Jankauskas rašė „į stalčių“, o vienas iš penkių tos kūrybos egzempliorių buvo slepiamas pas Povilonius. Tam atvejui, jei būtų kratos ar kitaip parašytieji kūriniai pradingtų.

– O pavojus buvo pozityvus. Ir dabar tebeturiu tris ar keturis paketus. Tiesa, dauguma tų rankraščių jau virtę knygomis.

Abipusis „unoras“

Atskira kalba užsimezga apie Bernardą Brazdžionį – judviejų kurso draugą.

Pirmąjį kartą, vos atvažiavęs, nors ir buvo naktis, paskambino. Žinojo, kad sunkiai kojas bevaldo, todėl teiravosi, nuo ko tie kojų skausmai prasidėję. J. Poviloniui paaiškinus, Bern. Brazdžionis prisiminė Bronį Railą, kurį kankino panašios bėdos.

O kodėl gi K. Jankauskas nesusitikdavo su Bern. Brazdžioniu, tokiu artimu jam prieškario ir vokiečių okupacijos laikais? Ar apie tai su J. Poviloniu nesikalbėdavo?

– Kalbėdavomės. Bet aš apie tai nenorėčiau viešai pasakoti, – sakė J. Povilonis.

– Gal didysis Jankausko principingumas kaltas?

– Na, taip. Kai Brazdžionis atvažiudavo, sakydavo: „A, tegu jis mus suranda, neieškokim jo. O Brazdžionis irgi iš tokių, kurie nelabai ieško.

– Bet jie tokius gražius laiškus vienas kitam rašė...
– Tai aš žinau... Bet „unoras“ abipusis buvo...

Nukelta į 8 psl.

Kaziui Jankauskui ir pirmųjų „Varpu“ redakcijai skirtą memorialinę lentą ant Šiaulių apygardos teismo rūmų atidengus. Tarp teisėjų – literatūros klasikai Mykolas Sluckis, Marcelijus Martinaitis, Jonas Mikeliński, „Varpu“ vyriausiasis redaktorius Leonas Peleckis-Kaktavičius. Už kadro liko Vytautas Martinkus, Donaldas Kajokas, Viktoras Rudžianskas. 2004 m. rugsėjo 10 d.

Poeto Jono Aisčio perspėjimas dėl Lietuvos ateities

Juozas Brazauskas

2018 m. pažymėjome poeto Jono Aisčio mirties 45-ąsias metines. Laimingi, prieškario Lietuvos pradžios mokyklą baigę su „Aušrele“, kuri prasideda poeto klasiko, 1937 m. Lietuvos valstybinės premijos laureato Jono Kossu-Aleksandravičiaus (nuo 1952 m. – Jono Aisčio) eilėraščiu „Peizažas“. Jis baigiasi eilute „Gera vargt čia, Lietuvoje...“. Tuomet vargu ar kas nors suprato šiuos žodžius, kaip ir poeto perspėjimus dėl Lietuvos ateities.

Kaip istorikas galiu pasakyti, kad poetas turėjo ypatingą istorijos jausmą ar nuojautą. Apie Lietuvos istoriją jis yra išsakęs daugybę teisingų minčių. Eilėraštis „Vienas kraujo lašas...“, ko gero, yra giliausias 1940 metų situacijos vertinimas ir jos meninis apibendrinimas. Poetas iš tiesų mylėjo savo tautą ir kentėjo dėl jos nesėkmių. Gal dėl to ir per anksti mirė. Poetas Jonas Juškaitis rašė: „Jis tiesiog susirgo tautos likimu ir nuo to numirė. Antras toks buvo Juozas Tumas-Vaižgantas“.

Jonas Aistis suprato, kad siauras tautiškumas visada arti šovinizmo, kitos tautos niekinimo. Tauta turi pažinti savo istoriją, sugebėti mokytis pirmiausia iš savo klaidų. Poetas sakė: „Mūsų tautos istorija yra tragiška, dideles pastangas sekė didelės nesėkmės“.

Daug kas buvo iškovota, bet prarasta dėl nesutarimų ir dėl tautinės sąmonės silpnumo.

Anot Jono Aisčio, tautos stiprybė yra tautinė sąmonė. Ji neturi būti primityvi: laimėj šokanti ir klykianti, nelaimėj sugniužusi ir verkianti. Poetas daro išvadą, kad vienos stiprybės nepakanka, reikalinga išmintis ar bent blaivus protas. Išmintis, pro-

tas, sąmoningi veiksmai yra tautos brandumo ženklai. Viename vėlyvųjų eilėraščių „Likimo giesmė“ išsakytas Lietuvos likimas:

*Niekada tau laimė nebuvo pražyduš,
Nebuvai tu niekad sąmonėj pilnoj –
Mindaugą nužudė kerštas ir pavydas,
Vienas Gediminas krito Veliuonoj*

*Tuėjai per amžius lyg per tamsų mišką,
Kur nebesimatė palaukių šviesos:
Ašaros ir kraujas tau po kojų tiško,
Neaprėpus kelio ir savęs visos.*

Taip kalbamasi su Lietuva. Pirmasis apie tai prabilo Antanas Baranauskas („Pasikalbėjimas giesmininko su Lietuva“). Po jo poetiškai kalbėjo Maironis. Po Maironio – Jonas Aistis. Maironis sielėjosi dėl Lietuvos, bet matė jos stiprybę praeityje. Aistis kritiškai žvelgė į praeitį, jos neidealizavo. Poetas sakė, kad Lietuvos valdovai siekė galybės, bet ne išminties. Dabartyje Lietuva gyvena kerštu, pavydu, o į praeitį žvelgia su pasididžiavimu. O juk reikia žvelgti ir į ateitį. Rašyta 1953 metais.

Penkeriais metais anksčiau parašytas eilėraštis „Vienas kraujo lašas...“. Jis iki skausmo mums yra žinomas:

*Vienas kraujo lašas būt tave nuplovęs
O varge jo vieno tu pasigedai,
Nors stiprybę sėmėm išdidžios senovės –
Liko netesėti mūsų pažadai...*

Poetas primena, kad 1940 m. Lietuva turėjo pasipriešinti okupantams. Kraujo lašas būtų nuplovęs gėdą. Pasipriešinimas būtų apgynęs tautos garbę. Tautos sąmonės brendimui tai turėjo būti svarbu.

Poetas sakė: „Man mano tautos istorija yra išspėjimas, kad ji kaip kiškis turi ir miegoti atsimerkus, turi ir miege būti pasiruošus išgainingam šuoliui. Vargas jai, jei ji, atėjus likiminei valandai, bus užsimerkus ir jai, įvykių pažadintai, reikės akis krapštytis ir galvoti, kas čia aplinkui dedas“.

Didžiausia atsakomybė skiriama tautos šviesuomenei, inteligentijai. Ji privalo būti ir tautos sąmonės brandintoja ir saugotoja. Lietuvos inteligentija atrodė poetui turinti menkas tradicijas, nepakankamai su savo tautos rūpesčiais suaugusi. Jonas Aistis perspėjo, kad to nepadarius, „mūsų kaulai vaitos nelaisvėje“. Poetas kalbėjo tai, ką matė savo akimis. Gaila, kad kiti to nematė. Prieš Antrąjį pasaulinį karą išvykęs tobulintis į Prancūziją, septynerius metus Grenoblyje atkakliai lavinosi, pastūmėjo Algirdą Julijų Greimą kalbotyros link, pats nutaręs tapti... mokslininku ir apvainikavęs šią karjerą keturių Evangelijos vertimų į senąją pravansalų kalbą palyginimu. 1944 m. ta tema apgynęs disertaciją, į Lietuvą nesugrįžo. 1946 m. persikėlė gyventi į JAV. Ten gyveno ir kūrė.

Idėja parašyti stambų veikalą apie lietuvių tautos perspektyvas, apie valstybės ateitį daug metų ištikimai budėjo jo sąmonėje. Bet tam grandioziniam sumanymui reikėjo laiko. Bet jo vis stigo. Po keturių dešimčių geros sveikatos, netikėtai kirto jį amžiaus liga...

Jonas Aistis neprarado vilties, kad Lietuva atgaus Nepriklausomybę.

Poetas Jonas Aistis

bę. Jis ragino būti „pirmaisiais to laikotarpio dais“. Poetas mirė 1973 m. birželio 13 d. Washingtone. Sakė, „nenorįs čia likti visiems laikams“, tikėjosi sugrįžti į Rumšiškės, atgulti šalia tėvų.

1990 m. kovo 11-ąją Lietuva atkūrė Nepriklausomybę, o poetas 2000 m. birželio 29 d. sugrįžo amžino poilsio į gimtinę Rumšiškės.

Jonas Aistis yra vienas žymiausių Lietuvos poetų. Jis priklausė Kazio Binkio poetinei plejadi. K. Binkis jam buvo niekada nepasiekiamas pavyzdys („o kaip aš tada norėjau jo viską turėti: talentą ir išvaizdą, polėkį ir drąsą. Jis buvo lygiai šaunus ir didelis, kaip ir visa tai, ką rašė“), pagal kurį jis nuolat bandė rikiuoti savo elgseną. Po visu tuo glūdėjo „savito gyvenimo stiliaus ieškojimas, gyvenimo, kuris realizuotų poeziją, gimusią iš nusivylimo atkurtos Lietuvos menkyste“ (Algirdas Julius Greimas). Poetas sukūrė vieną gražiausių eilėraščių „Miškas ir lietuvis“. Jame yra eilutės:

*Kadaise verkė miškas ir lietuvis,
Tyliai, ne lūpom verkė – krūtine.
Tuomet, žinia, ko verkti mudviem buvo,
Bet ko mes šiandien tylim, nežinia...*

JONAS AISTIS

PAŽIŪRĖKIT

Pažiūrėkit, mieli broliai, į supiltus
Kritusių sukilėlių kapus,
Kur jie savo kūnais grindė tiltus,
Versdami gyvenimo sukruvintus lapus...

Pažiūrėkit, mieli broliai, į tremtinių
Eisenas per tundras ir stepes –
Mylimos ir nelaimingosios tėvynės
Gyvą širdį sopulingai gniaužiančias reples.

Pažiūrėkit, mieli broliai, jos sodybų
Ugnimi sulygintų ten su žeme, –
Vis tai ji ir vis ant kryžiaus medžio kybo
Darganų ir vėtrų šiurpulingam užime.

Pažiūrėkit, mieli broliai, jos gajumo,
Trykštančio iš mėlynų akių,
Jos kančių, jos sielvarto ir jos liūdnumo
Dėl vis dūžtančių svajonių jos lakių.

Pažiūrėkit, mieli broliai, ir tikėkit
Jos krūtinėj rusinčia svaja.
Pažiūrėkit, mieli broliai, pažiūrėkit
Ir tikėkit, ir tikėkit amžinai su ja!

Grenoblis. 1941.10.10

Kristijono Donelaičio memorialiniam muziejui Tolminkiemyje – 40 metų

Algis Vaškevičius

Spalio 4-ąją Rusijos Federacijos Kaliningrado (Karaliaučiaus) krašte, Tolminkiemyje (Čistyje Prudy) buvo minimos 40-osios lietuvių grožinės literatūros pradininko, poemos „Metai“ autoriaus Kristijono Donelaičio memorialinio muziejaus įkūrimo metinės. Ta proga čia surengta šventė, kurioje prisiminta muziejaus istorija, padėkota jo kūrėjams ir darbuotojams.

K Donelaičio memorialinio muziejaus įkūrimą, pirmuosius jo žingsnius savo knygoje „Kristijono Donelaičio memorialas Tolminkiemyje“ yra detaliai aprašęs šio muziejaus kūrėjas architektas, ilgametis Kristijono Donelaičio draugijos vadovas Napalys Kitkauskas. Būtent jis padėjo daugiausia pastangų, kad muziejus 1979 metais būtų atidarytas, jis prižiūrėjo visus atstatymo darbus, jo dėka buvo surasti ir K. Donelaičio palaikai, kurie dabar yra palaidoti muziejaus bažnyčios kriptoje. Jubiliejinėse iškilmėse garbaus amžiaus mokslininkas nedalyvavo, bet su dėkingumu buvo minimas ne vieną kartą.

Per tuos keturiasdešimt metų muziejus išgyveno ir sunkius laikus, ir pakilimus. Lietuvos Sąjūdžio laikais čia plūste plūdo žmonės iš Lietuvos, važiuodavo daugybė moksleivių grupių, vėliau, įvedus vizas, lankytojų srautas nuolat mažėjo. Būdavo ir taip, kad į Tolminkiemį niekas neužsukdavo po kelias dienas.

Pastaruoju metu padėtis vėl pasikeitė – šiame mėnesį Rusijos Federacijai įvedus nemokamas elektronines vizas, į šį kraštą vėl padidėjo lankytojų srautas, ir dažną dieną prie K. Donelaičio memorialinio muziejaus stovi net po kelis turistų autobusus. Tuo labai džiaugiasi muziejaus vadovė Liudmila Silova, kuri čia dirba nuo pat įstaigos atidarymo dienos.

Pastaruoju metu muziejui būtinai reikėjo remonto – klebonijos pastato, kuriame ir buvo parašyti „Metai“ stogo čerpės sutrūkinėjo, vidun ėmė veržtis vanduo, drėko pastato sienos, pro langų kiauřymes švilpavo vėjas. Buvo keletas bandymų pradėti remonto darbus, bet tik dabar jie pagaliau prasidės, gavus apie pusės milijono eurų paramą iš Europos Sąjungos fondų.

Šis memorialas priklauso Karaliaučiaus istorijos ir meno muziejui, ir jo direktorius Sergejus Jakimovas sakė, kad jau spalį bus remontuojamas klebonijos stogas, darbai tęsis ir ateinančiais metais, vėliau jie persikels į bažnyčią, kur bus įvestas geoterminis šildymas, sutvarkyta kanalizacija, atnaujinta muziejaus ekspozicija. Nors klebonija bus remontuojama, muziejus uždarytas nebus – lankytojai galės apžiūrėti bažnyčią, K. Donelaičio kapą.

Muziejaus 40-mečio iškilnių metu ekrane buvo galima matyti nuotraukas iš jo atidarymo, taip pat vėlesnių renginių, švenčių, minėjimų akimirkas. Renginį vedusi Karaliaučiaus srities istorijos ir meno muziejaus direktoriaus pavaduotoja Olga Ščeglova jo pradžioje pakvietė moksleivę iš Gumbinės (Gusevo) miesto, kuri, skambant kompozitoriaus Jono Švedo sukurtai melodijai perskaitė ištrauką iš K. Donelaičio „Metų“. Susirinkusius sveikino Karaliaučiaus krašto administracijos, Dūmos atstovai, kurie džiaugėsi, kad muziejus aktyviai veikia, yra gausiai lankomas, kad čia galima jausti ypatingą atmosferą, kuri jungia ir rusus, ir lietuvius, nes ir pats K. Donelaitis priklauso visiems, jis yra pasaulinio lygio kūrėjas.

Lietuvos Respublikos generalinio konsulato Karaliaučiuje kultūros atašė Raminta Gecevičienė taip pat džiaugėsi gražia muziejaus sukaktimi, tuo, kad čia vyksta įvairios poezijos šventės, renkasi kaimyninių šalių poetai. Ji kalbėjo apie tai, kokią reikšmę šis muziejus turi ir Rusijos, ir Lietuvos žmonėms, ragino ir toliau lankyti muziejų, kad niekada neužželtų į jį vedantys takai.

R. Gecevičienė perskaitė padėkos raštą nuo Lietuvos Respublikos Seimo švietimo ir mokslo komiteto vadovo profesoriaus Eugenijaus Jovaišos, kuriame jis dėkojo už čia saugomas vertybes ir K. Donelaičio atminimo puoselėjimą. R. Gecevičienė džiaugėsi, kad vos prieš savaitę Tolminkiemyje

Šventės dalyviai ir svečiai.

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Muziejaus vadovę L. Silovą nuo Lietuvos K. Donelaičio draugijos sveikina šių eilučių autorius

Dailininkų plenero metu sukurti darbai

vyko Lietuvos ir Karaliaučiaus krašto dailininkų pleneras „K. Donelaičio paletė“, kuriame dalyvavo po aštuonis menininkus iš abiejų šalių.

Lietuvai plenere atstovavo menininkai iš Šakių, Marijampolės, Kalvarijos, Vilkaiviškio, kurie visą savaitę Tolminkiemyje tapė ir įamžino rudenįjančio K. Donelaičio memorialinio muziejaus spalvas. Lietuviai turėjo galimybę susipažinti su savo kolegų iš Rusijos tapybos stiliumi, pabendrauti, pasikeisti patirtimi, jiems buvo surengta kultūrinė programa. Lietuviai sakė, kad pleneruose dalyvauti tenka gana dažnai, bet būtent Tolminkiemis, jo aplinka, K. Donelaičio aura šį renginį darė išskirtiniu ir paliko neužmirštamus įspūdžius.

Dailininkų drobėse – ir geltona lapų spalva šviečiantis memorialas, ir abstraktesni siužetai, ir darbai, kuriuose atsispindi kiti „Metų“ autoriaus talentai – K. Donelaitis buvo ir pa-

mokslininkas, astronomas, sodininkas, pianinų konstruotojas. Ši paroda iš Tolminkiemio kelias į Karaliaučių, o ateinančiais metais plenero darbus bus galima pamatyti Marijampolėje ir Šakiuose. Apie plenerą ir jo metu gimusius dailininkų darbus reportažą sukūrė ir Karaliaučiaus krašto televizija.

Minint muziejaus sukaktį, daugybės padėkų ir šilčiausių žodžių sulaukė visus tuos metus jam vadovavusi L. Silova. Ji pati sakė, jog tie metai prabėgo labai greitai. Labai svarbu, kad muziejus gyvas, kad jis lankomas, kad atvyksta nemažai jaunų žmonių, ir kartais tenka į darbą ateiti anksčiau, jei turistai iš Lietuvos čia užsuka anksti ryte. L. Silova sakė esanti ypač dėkinga jau minėtam N. Kitkauskui, kurį ji vadina šventu žmogumi – kuriant muziejų, statybos darbus prižiūrėjęs architektas čia nuolat lankėsi, nepaisant blogo oro per lietų ir darganą stebėjo, kad viskas būtų atlikta gerai, kokybiškai.

Muziejaus iškilmėse apsilankė ir daug svečių iš Marijampolės – čia taip pat veikia K. Donelaičio draugija. Jos pirmininkė Vida Mickuvienė sakė, kad draugijos nariai į Tolminkiemį kasmet po kelis kartus važinėja jau visą dešimtmetį, dalyvauja čia vykstančiuose „Poezijos pavasario“ ir kituose renginiuose, taip pat tvarko K. Donelaičio gimtinės vietą netoliese esančiame Lazdynėlių kaime. Šįkart į Tolminkiemį ji atsivežė Marijampolės tautinio meno ansamblį „Sūduonėlė“, kuris atliko keletą jautrių liaudiškų melodijų. Šventėje lankėsi ir Kybartų K. Donelaičio gimnazijos atstovai, kurie parodė savo meninę programą, suvaidino poeto kūrybos ištraukų.

Sukakties proga muziejų sveikino kitų Rusijos Federacijos memorialinių muziejų atstovai, taip pat buvo padėkota čia plūšančioms darbuotojoms, kurios pasitinka svečių grupes ir veda jiems ekskursijas. Renginio dalyviai baigiantis šventės oficialiai daliai nusileido į bažnyčios kriptą, kur padėjo gėlių ir uždegė žvakes ant K. Donelaičio kapo.

Vėliau šventė dar tęsėsi buvusioje klebonijoje, kur daugiau kaip 70 žmonių susėdo prie bendro kaimiškų vaišių stalo, dar dalinosi prisimini-mais, džiaugėsi bendravimu ir tuo, kad jau netrukus prasidės remontas. Jį atliks patikima ir žinoma Karaliaučiuje įvairius pastatų restauravimo darbus atliekanti bendrovė, o 2021 metais numatytas atnaujinto ir modernizuoto muziejaus atidarymas. □

Buvusioje klebonijoje jau prasidėjo remonto darbai

Lidija Šimkutė: „Mūsų žodžiai – tik ženklai“

Dalia Kuizinienė

Lidija Šimkutė – lietuvių poetė, gyvenanti Australijoje, rašanti lietuvių ir anglų kalbomis, sujungianti savo poezijoje kelias kultūras, nuolat pati dalyvaujanti Lietuvoje vykstančiuose poezijos renginiuose. Jos poetiniai skaitymai išsiskiria subtiliu žodžio ir muzikinės improvizacijos, performanso, į kurį autorė kviečia kitų menų atstovus, derme. Tai gerokai papildoma lietuviškos poezijos lauką, įneša į ją naujų spalvų, skatina dialogui su skaitytoju.

Šis tekstas nėra recenzija, kuri nuosekliai pristatytų vieną kurį poetės rinkinį, tai mėginimas aspektiškai nusakyti L. Šimkutės poezijos išskirtinumą, gebėjimą poezijoje sujungti kelias tradicijas, stilistikas nedaug žodžiau, o įspaudžiant į talpų žodį – ženklą, eilutę.

Lidijos Šimkutės poezija savo kelią pas skaitytojus pradėjo 1978 m., kada buvo išleista jos pirmoji knyga „Antrasis ilgesys“ (Čikaga, JAV). Sekė dar dvi knygos lietuvių kalba, „Prisiminimų inkarai“ (1982, JAV) ir „Vėjas ir šaknys“ (Vilnius, 1991). Vėliau išėjo jos pirma dvikalbė knyga „Tylos erdvės / Spaces of Silence“ (Vilnius 1999) ir keturi kiti dvikalbiai rinkiniai, Penkios dvikalbės knygos verstos į vokiečių (Viena, 2000) lenkų (Punskas, 2003) ir tris japonų kalbas (Osaka 20014, 2016, 2018) Ji – 10 knygų autorė, vertėja, kultūrininkė, kurios kūrybinis kelias prasidėjo tolimoje egzotiškoje Australijoje išlaikant ir puoselėjant lietuvišką žodį, prie kurio prisidėjo šeima, neakivaizdžiai tobulinosi lietuvių kalbos įgūdžius Lietuvių kalbos institute, Čikagoje. 1973–1978, vėliau – lietuvių kalbos vasaros kursuose Vilniaus universitete, Lietuvoje 1977 ir 1987 m.

Taip pat manyčiau, kad ir kelionės po pasaulį padėjo poetei atrasti savitą poezijos kelią. Sutikti žmonės, jų kūryba inspiravo rašyti, pažinti, išreikšti savąjį vidinį pasaulį. Viename iš interviu poetė yra sakiusi: „Vėliau gyvenimas man buvo dosnus: teko nemažai pakeliauti, sutikti įdomių žmonių, tarp jų ir rašytojų, poetų, kurie inspiravo gilinti lietuvių kalbos žinias, plėsti akiratį. Pirmieji skatintojai buvo Australijoje gyvenantys broliai rašytojai Vytautas ir Jurgis Janavičiai, taip pat poetai Henrikas Nagys ir Jonas Mekas bei Marija Gimbutienė, kuriuos sutikau JAV 1972 m. Esu ypač dėkinga savitai mąstančiam Vytautui Janavičiui, su kuriuo ilgai susirašinėjau. Jis ne tik skatino mane tobulinti poeziją, bet ir plėsti akiratį pasaulinės literatūros, filosofijos, muzikos ir apskritai kultūrinėje arenoje. Vėliau teko sutikti Alfonsą Nyką-Niliūną, su kuriuo susirašinėjau ir daug vėliau.

1991 m. per Poezijos pavasarį Lietuvoje susipažinau su austrų poetu Christianu Loidlu, puikiai kalbančiu angliskai. Jis pamėgo mano poeziją, kurią buvau išvertusi į anglų kalbą. Netrukus jis išvertė tuos atrinktus eilėraščius iš pirmųjų knygų į vokiečių kalbą ir pateikė juos savo knygų leidyklai „edition selene“. Laimė, knyga patiko leidyklos savininkui. Šiam rinkiniui „Weisse Schatten / White Shadows“ (2000) jis net parašė išsamų, įžvalgų įvadą*. Ilga ir plati korespondencija, pasidalinimas literatūros, Rytų filosofijos ir kitomis žiniomis bei išpūdziais mane skatino rašyti, šiek tiek keisti rašymo stilių, toliau plėsti pasaulėvaizdį.“ (R. Danio interviu su poetė Lidija Šimkute, 2008 m., tinklalapiswww.bernardinai.lt .

Viacheslavas Jevdokimovas Karmalita. Be pavadinimo

„<....> Jos eilėraščių išpūdis greitesnis už mintį. Kaip totemas, kaukės ir besikartojanti netiesinė lietuvių vokalinė muzika, jie sukelia įvaizdį pasaulio, kuris yra archajiškas bei jaunatviškas, modernus ir drauge labai gyvybingas. Jis išsiverčia be žodžių žaismo, keistenybių ir ekstravagancijos. Jos eilėraščiai yra tarsi esencijos ir formulės. <.....> Iš pirmo žvilgsnio Šimkutės eilėraštis prisišaukia tylą. Tai meditatyvi kokybė, kuri prabyta dar prieš susiformuojant kalbos sąvokai. Ji išlieka netgi tada, kai žmogus galvoja, kad jis suprato. Kokiu būdu ši kokybė atsiranda? Galbūt tai Lietuvos moterų išminties reliktas ar iki sanskritinė dvasia, kuri Lietuvoje ir dabar sklinda.“ (C. Loidl – Kultūros barai – Lietuva, Nr. 1, 2000).

Dažną jos eilėraščių rinkinį palydi garsių Vakarų autorių palydimieji žodžiai, įrašantys jos poeziją į platesnį, tarptautinį poezijos kontekstą. Ne vienas tyrinėtojas, vertėjas yra pastebėjęs Lidijos poetinio žodžio minimalizmą, jo glaustumą. Tas poetinio žodžio taupumas ryškus jau pirmosiose poetės knygose, kada dvieilyje telpa talpi, metaforizuota poetinė mintis, žodyje sujungianti universalizuotą pasaulio sampratą.

Mūsų žodžiai – tik ženklai./Atsiminimai – tai mūsų antras rūbas. (eil. rinkinys „Prisiminimų inkarai“). Arba: Atsirėmiau į praeitį, / Vaškiniuose rūmuose / Kabančią tirpstančiose mintyse / Išgėrusi rasos, / Prieš saulėleidį / Atsukau laikrodį. (eil. rinkinys „Prisiminimų inkarai“ 1982).

Tyla, žodis, atmintis, prisiminimai, praeitis, nuolatinis gamtos cikliškumas L. Šimkutės poezijoje susipina į mitologinę sampratą, kuri vėlyvesnėje jos kūryboje itin puikiai susijungs su rytiečių gyvenimo filosofija ir pajauta. Bene įtaigiausiai apie tai rašė žymus Australijos rašytojas, poetas Davidas Maloufas.

Jis pamini: „Šių eilėraščių apimtis nepalyginamai didesnė, nei būtų galima spręsti dvikalbio rinkinio „Tylos erdvės / Spaces of Silence“ (1999) įžangoje iš mažo, retai išbarstytų ir kruopščiai sudėliotų žodžių skaičiaus. Pauzėse atsiskleidžia gelmė.“

Poetinė L. Šimkutės eilėraščio gelmė ryškėja per subtilų gamtos motyvą, gamtos vaizdo ir garso fragmentą, susijungiantį į vientisą įtaigų poetinį vaizdinį, sutelpantį dvieilyje ar trieilyje, priartėjantį prie haiku stilistikos: „Prie lango / Alyvos / Šnabžda cikados / Rankos mostas / Išskleidžia / Paparčio žiedą.“ (eil. rinkinys „Tylos erdvės“).

Eilėraščio grafinis išdėstymas, jo ritmika, žodžio piešinys susijungia su minimalistine baltai juoda, platiška, linija, brūkšniu, tašku, kontūru besiremiančia L. Šimkutės poetine išraiška, kurią papildoma jos knygų dailininko Viačeslavo Jevdokimovo-Karmalitos iliustracijos, kurios tekstą suliečia su vaizdu, atliepia Tolimųjų Rytų meno kaligrafinius ženklus. „Kartais be žodžių galima išreikšti daug daugiau“, – yra sakiusi L. Šimkutė.

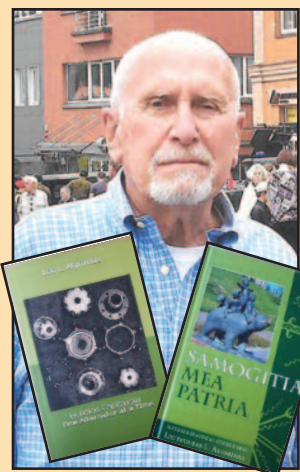
Nobelio laureatas J. M. Coetzee pristatydamas rinkinį „Mintis ir uola/ Thought and Rock“ (2008) Adelaidėje, paminėjo „<...> Atskirta nuo savo gimtosios žemės, ji lengvai galėjo nusigręžti nuo savo šaknų. Anaipol – subrendusi ji pasirinko tobulinti savo lietuvių kalbą, literatūrą ir tautosaką“ (Vas. 19, 2009, www.bernadinai.lt), o rinkinio įvade rašo „<...> eilėraščiai yra nepaprasto skaidrumo, jie parašyti pasaulio atsivėrimo būsenoje, kai poetinė išvalga kyla staiga kaip skriejantis paukštis.“

2016 metais išleista minėta dvikalbė poezijos knyga „Baltos vaivorykštės“ taip pat tęsia minimalistinę tradiciją. Balta, baltai pilka spalva čia yra dominuojanti, kontrastuojanti su aplinkinio pasaulio margumynu. Tačiau ją papildoma mėlyna ramybės ir pusiausvyros spalva. Eilėraščių ciklas „Žydinti saulė“ atsiremia į Alfonso Nykos-Niliūno teksto fragmentą, sujungiantį kūrybos prado, buvimo čia ir dabar prasmes, jausenas į harmoningą amžinojo gyvybės rato visumą: „Žodžiai mikčioja sakinių / laikas delsia / ties pražūties riba / kur susitinka / viskas ir niekas.“

Visatos ir atskiuro elemento simbiozė įgauna prasmę per įvardijimą, spalvą, tampa ženklu, žyminiu individualizuotą poetinį kalbėjimą: „Mėlynasnapis paukštis / kapsto skylę per liūtį / saulė žeria lubinių formos kibirkštis.“

R. Tamošaitis vienoje recenzijoje yra rašęs: „Lidija Šimkutė yra mėlynos spalvos poetė.“ (Metai, Nr 11, 2008). Pridėčiau: balta, pilkšva, juoda, mėlyna spalvos poetės kūryboje sudaro harmoningą egzistencinę pusiausvyrą, kurioje nėra nereikalingų daiktų, žodžių, kurioje dominuoja subtili grožio pajauta, metaforizuotas emocinis virpesys, prasmų potekstė, kurioms autorė suteikia talpaus daugiareikšmiškumo.

Publikacija „Šiaurės Atėnuose“ 2019 04 26, sutrumpinta

BALZEKO LIETUVIŲ KULTŪROS MUZIEJUS

Spalio 19 d., šeštadienį, 2 val. p. p. Balzeko lietuvių kultūros muziejuje rengiamas susitikimas su biografinių knygų „Samogitia Mea Patria“ ir „Building Capitalism One Alternator at a Time“ autoriumi **Liutavaru L. Algiminu**.

Pirmoji knyga – apie 1940–1941 metų sovietų okupaciją ir tolimesnius to laikmečio įvykius Lietuvoje – pirmąsias lietuvių tremtis, vokiečių viešpatavimą mūsų tėvynėje, vėliau, artėjant frontui, dalies gyventojų pasitraukimą į Vakarus, gyvenimą išvietintųjų, arba DP (Displaced Persons) stovykloje Vokietijoje.

Antroji knyga – tikra istorija apie tai, kaip Lietuvai, atsikovojusiai nepriklausomybę ir ištrūkusiai iš Sovietų Sąjungos glėbio, reikėjo atstatyti sugriautą ekonomiką. L. L. Algiminas aprašo savo nuotykius posovietinėje Lietuvoje: susidūrimus su sovietine biurokratija, automobilio pirkimą, komandiruotes į Rusiją, pasakoja apie šiuo laikotarpiu sutiktus žmones ir įgytus patyrimus. Kviečiame atvykti.

6500 S. Pulaski Rd., Chicago, IL 60629 • tel. 773-582-6500 • www.balzekasmuseum.org

Atkelta iš 6 psl.

Po to mokytoja uždavė patiems parašyti eilėraščių apie gamtą – mokslo metų baigimo proga:
– Tik nerašykit, ko nesate patyrę... Nenusirašinėkite nei nuo Maironio, nei nuo Aleksandriškio. Eikit prie jūros, į mišką ar ant piliakalnio kur užsiropškite. Laukit, stebėkit, kol eilėraštis atsivers, sučiulbės, sušlamės.

(Pasakė – tarsi pati eilėraščių sukūrė!)

Kitiems ši užduotis pasirodė sunkiau įkandama, o man tai kas! Dienoraštyje jau ir taip turiu gal dvidešimt, jeigu ne daugiau. Tuoj radau parašyta dar aną vasarą, sėdėjau, pamenu, viena kopoje, stebėjau nuo horizonto besiartinančią audrą:

*Debesys panašūs į žmones –
Pikti arba malonūs:
Niūrūs plaukia žemai,
Balti, plunksniniai aukštai.*

*Žemieji žaibuoja ir lyja,
Vakarop išsigiedrija tyliai.
Kiek daug žvaigždėto dangaus,
Kuris manęs nenubaus.*

Beje, dienoraštį irgi rašau tik mūsų mokytojos dėka, ji paskatino. Pasakė maždaug taip:

– Išmokit stebėti save. To ir ateinam į šį pasaulį, kad susipažintume su savo siela, kad išgirstume ją. O poezija, dienoraščiai – tai ir yra mūsų sielos kalba. Jų net nebūtina kam nors rodyti, nebent artimam žmogui. Arba ugniai, ta moka saugot paslaptis.

(Taip ir darau – vienus įrašus pasilieku, kitus išplėšusi sudeginu. Ypač tuos, iš kurių sesės juoktųsi.)

1945 gegužės 18

Už savaitės mano gimtadienis, bus septyniolika. (Jei ką, pagal įstatymus greit ir tekėti galėčiau. Po metų.)

Tėvas šiandien kaip tyčia nužvelgė mane ir pajuokavo:

– Na ką, laikas mūsų mažę leisti už vyro.
– Nušneki, vaikas dar, – pabandė įsiterpt mama, bet tėvas smaginosi toliau:
– Žiūrėk pati, papai kaip moliūgai.

Niekas nesijuokė, išskyrus patį tėvą. Stačiokas jis kartais, nieko nepadarysi.

Tėvo juokelius dažniausiai praleidžiu pro ausis, stengiuosi tuoj užmiršti. Geriau įsiminti ką kita: tarkime, kaip plaukiame žvejoti ir traukiame tinklus, kaip tėvas moko buriuoti. Ar pasakoja apie pirmą pasaulinį, kuriame ir jam, devyniolikiniam ber-

niokui, teko dalyvauti... Kaip nudobė pirmą vokiečių kareivį, išokęs į priešo apkasus ir aptikęs ten bendraamžį – išsigandusį, rankas iškėlusį, pasiduodantį. Šovė tiesiai širdin, gerai nė nepagalvojęs. Paspaudė gaiduką, šautuvas užtaisytas buvo, ir tiek. Paskui verkė visą naktį.

Tėvas jautrus kaip vaikas, gal dėl to, kad ir pats be tėvo užaugęs. Tačiau prie mamos, brolių ar sesių vaidina šiurkštų, pokštauja, pasako kartais nei ši, nei tą.

– Vyra pati susirasi ar paieškot? – bandė testuoti juokus, bet tuoj suprato, kad ir vėl nepasisėkė. Atsikrenkštęs pridūrė pikto kai: – Rimtai sakau, visiems! Namie per daug burnų, laikas jau ir patiems duonos prasimanyt.

Ir peržvelgė atžalas, mus, tris seseris, ir abudu brolius – vyresnįjį Adomą ir jaunėlį Jurgį. (Adomas dvidešimt vienerių, Jurgis keturiolikos.)

Nelengva tėvui dabar – prieš karą nuplaukdavo į Gotlandą ar kitur. Cementą gabendavo arba degtinės kontrabandą, žodžiu, gyvenome neblogai.

Dabar viskas pasikeitę iš esmės: Šventoji jau pasienio ruožas, visi žvejų laivai registruoti. Privalome gauti garnizono leidimus, jeigu susiruošiame kur toliau.

Tiesa, tėvukas nesėdi rankų sudėjęs, retsykiais vis kažkur pradingsta. Grįžta po kelių dienų – nešnekus, perkaręs kaip šuo. (Po tokių „dingimų” mūsų tvarte – ar ne stebuklai?! – kočia kiaulė ar avis atsiradusi.)

Viena tėvo akis netgi trūkčioji pradėjo, ir kalboje užsikerta, nors anksčiau niekad nemikčiojo.

Girdėjau sykį, šnibždėjosi su mama – ginklų kažkam iš Švedijos atvežęs:

– Vos nenušovė, per plauką... Kkkulka per kepurę perėjo, gerai dar, kad rūkas bbbuvo.

Bet nei kam vežė, nei kodėl.

– Baik jau. Pasieniečiai sugaus, nesiaiškins, – mamaitė prirėmė tėvą, – visus išveš.

– Gerai gerai, baigsiu, nebambėk tik čia... Ppppats viską žinau, – suniurzgėjo nepatenkintas tėvas, bet žodžio laikėsi. Nuo tada plaukdavo jūron tiktai menkių arba Klaipėdoni turgų.

1945 gegužės 19

Darosi vis akivaizdžiau, kad gyvenimas nuo šiol bus visiškai kitoks, negu tas, prie kurio esam įpratę. Dabar į namus bet kada gali užėiti stribokai, pasiimti neklausę, ko jiems reikia.

Jau išsivedė vieną mūsų karvę. Arklių – ir tą užvakar „nacionalizavo”.

O ką tu jiems padarysi? Nieko... Nebent imtis burtų – taip mamaitė ir padarė!

Lauko pakrašty susirado aukštų sausžolių kuokštą ir jau riša iš jų mazgą, netgi nenurovusi. Prišlegia akmeniu, eina ratu ir murma:

– Suku suku velniui barzdą. Jeigu arkliokas pasiras, tai atsuksiu, jeigu ne, dar labiau užsuksiu.

Paskui surinka sustojus:

– Atiduok mano arklių!

Tokių užkalbėjimų ji moka devynias galybes! Mama tiki, kad šitaip prislėgtas velnias sugrąžins pagrobtą daiktą, nekart taipjau atsitikę. Va kaimynas lentas pernai „netyčia” pasiskolino – iš tų, kurias tėvas už daržinės sukrovės buvo. Tai mamaitė surišo Velnio barzdą ir jam – po pusmečio atvežė norom nenorom, miegą pametęs, ramybės neberasdamas.

Kartais, ypač šiais laikais, tokie būdai patys saugiausi... Jei stribams priešinsies, geruoju tikrai nesibaigs – nesyk esam išvadinti „buožėmis”, tėvynės išdavikais, su kuriais greit bus susidorota. Kuriuos tuoj pasieks teisinga ir negailestinga tėvelio Stalino ranka.

(Beje, stribus iki šiol drąsiai vadindavome „nainkintojais”, nuo rusiško žodžio – „istrebitiel”. Tačiau naujoji valdžia nebeleidžia, perkrikštijo „liaudies gynėjais”.)

Kultūros kronika

Rugsėjo 29 d. Žemutinio Naugardo Šiuolaikinio meno centre buvo uždaryta daugiau nei du mėnesius trukusi Lietuvos šiuolaikinio meno paroda „Extension.LT”. Panoramiškai Lietuvos šiuolaikinio meno sceną ir joje vykstančius procesus apžvelgiančioje parodoje dalyvavo 12 menininkų. Parodos uždarymo dieną surengta paskutinė ekskursija po parodą, kurią vedė kuratorė K. Romanova, bei diskusija su viena iš autorių Egle Ridikaite, kurios milžiniškos drobės paslaptiniais pavadinimais „Lapcės arba negalėjimas apsispręsti” (2018) bei „Kuratoriaus gimimas” (2017) stebino ir vertė smalsauti žiūrovus tiek Maskvoje, tiek Žemutiniame Naugarde.

Spalio 3 d. įteiktos 2019 metų Šv. Jeronimo premijos už geriausius vertimus. Šiomet vertėjų globėjo Šv. Jeronimo premijomis Lietuvių literatūros vertėjų sąjungos ir Kultūros ministerijos sprendimu įvertintos Rūta Jonynaitė ir Nana Devidzė. N. Devidzės dėka kartvelų kalba išleista Lietuvių poezijos antologija (2 tomai), Vaikų lietuvių poezijos ir folkloro antologija, Šiuolaikinės lietuvių prozos antologija, Jaunųjų lietuvių poetų kūrybos antologija, R. Granausko apsakymų rinktinė „Jaučio aukojimas”, B. Vilimaitės, J. Ivanauskaitės, S. T. Kondroto, B. Jonuškaitės, R. Šerelytės apsakymai. Rūta Jonynaitė į lietuvių kalbą išvertė S. Zweigo, P. Handkes, R. Musilio, W. G. Sebald, S. Freud, F. Nietzsches, Ch. Wolfo, R. Seethalerio, U. A. Boschwitzo kūrinių, knygų vaikams ir paaugliams, pjesių teatrui.

Jankauskas

Atkelta iš 2 psl.

Kazys Jankauskas – arčiau altoriaus

Poviloniams žinomos visos skaudžiausios K. Jankausko gyvenimo smulkmenos. Viena jų – vyresniojo sūnaus vedybos.

Sykį per Kazio vardines Jankauskų namuose buvo vakarienė. Vidury šventės ateina sūnus su mergina. Ir pasako, kad tai – jo žmona.

Anot J. Povilonio, Aleksandra buvo santūresnė, o Kazio charakteris kitoks. Įvykis buvo neeilinis visais atžvilgiais, nes viešnia be kita ko dar buvo ir nemokanti lietuvių kalbos rusaitė.

– Mes, įžulesnieji, užpuolėm: „Kodėl?“ – prisiiminė J. Povilonis. – Ji prisiekinėjo, kad išmoks lietuviškai... O tokio Kazio daugiau niekada nesu matęs. Jis vis kartojė: „Juozai, tu pasakyk man, kodėl tai įvyko šiandien?“

J. Povilonis sakė, kad iki tol per daugelį metų K. Jankauskas daugiau poros stikliukų per vakarą neišgerdavo. O tądien buvo kitaip: „Juozai, pilk“, – sakė. Ir vis klausinėjo tarsi nesavas: „Kodėl sūnus taip padarė?“ Tą vakarą pirmą sykį J. Povilonis matė savo draugą gerokai išgėrusį. K. Jankauskui tai buvęs didelis smūgis.

O kad K. Jankauskas ypač buvęs atjautus moterims, papasakojo ponია Elena.

– Buvo Juozo 60-metis ir, žinoma, atėjo Jankauskas. Tai jis ir klausia: „Juozai, ar tu padėkojai Elenutei?“ „Už ką?“ – klausia Juozas. „Už šitoki stalą“. Tada Kazys priėjo prie manęs, pabučiavo... Jis visada buvo labai džentelmeniškas. Mėgo jį visa mūsų šeima.

E. Povilionienė parodo, kur K. Jankauskui padėdavusi kavą, kad nereikėtų daug vaikščioti. Žinojo, kad kojas skauda. Ir Prisikėlimo bažnyčioje susitikdavę. Visada toj pačioj vietoj, kairėje pusėje. K. Jankauskas – arčiau altoriaus. Išeinant iš bažnyčios vienu kitu žodžiu persimesdavo... O J. Povilonis bažnyčios niekada nemėgęs.

J. Povilonis nepyksta, kad karo metų „Varpuose“ nepalankiai atsiliepta apie jo apsakymų knygą „Nereikalingi žmonės“. Tai nepagelbėjo, teko atsakyti kaip už tikrą pinigą.

– Taip jau jie kratė, taip kratė, – iki gyvenimo pabaigos neužmirš E. Povilionienė. – Čia, Kaune, Dzūkų gatvė. Bet nesurado tos knygos.

Išsaugojo žmona tą 1944 metais išleistą knygą. 189 puslapių nuo laiko pageltusioje knygoje, kurią atneša pavartyti E. Povilionienė, dešimt kūrinių. Du iš jų apie išvežimą.

– Jankauskas už tokius kūrinius sėdėjo, taip pat ir aš, – sako J. Povilonis.

Literatūros mokytojui gimnazistės atleisdavo net už reiklumą

Su gydytoja R. Dauknyte-Slabšiene pirmąsyk susitikome Šiauliuose – atvažiuodama pas gimines, kartu atvežė ir K. Jankausko rankraštį „Varpams“. Paskui netikėtai susitikome rašytojo namuose Kaune. Ponia Rūta lankėsi Šiauliuose ir dar kartą. Pastarąjį – su paskutinės jo knygos rankraščiu.

Kad savo mokytoją K. Jankauską buvo įsimylėjusi ne viena gimnazistė, buvau girdėjęs ne iš vienos rašytojo mokinės. Nors jis ir nebuvo gražuolis. Apie tai bene daugiausia esame kalbėję su šiauliete Aldona Strumylaite-Čepulienė, papasakojusia ir tai, kad, darbininku pradėjęs, per vargą, užsispyrimą pasiekęs mokslo aukštumų mokytojas, atėjęs į jų klasę 1940-ųjų rudenį, buvo nusiteikęs toli gražu ne tarybiškai, kaip iš pradžių gimnazistės bijojo. Net temos rašiniams buvusios daug pasakančios, pavyzdžiui, kad ir tokia: „Blogas paukštis, kuris savo lizdą teršia“. Tačiau, kaip ir kiekvienas pedagogas, jis „nusipelnė“ pravardę – tapo „Pinokiu“. Atrodo, tam pasitarnavo jo smailoka nosis.

R. Dauknytė-Slabšienė, kuriai tai primenu, sako, jog ir ji pirmą sykį K. Jankauską pamačiusi tais atmintiniais Lietuvai metais. Kai sumaištis atėjo ir į Mergaičių gimnaziją, dalį berniukų perkėlė į jų gimnaziją, na, o į Berniukų gimnaziją – dalį mergaičių. Buvo ir daugiau pasikeitimų, kai kurie baugino. Tačiau naujasis lietuvių kalbos ir literatūros mokytojas K. Jankauskas patiko iškart. Aukštas, dar ganėtinai jaunas, bet jau gerokai apiplikęs, žodžio kišenėj ne-

ieškantis. Kaip šiandien pamena, dideliais žingsniais matuodamas klasę, pradėjo pamoką deklamuodamas ištrauką iš „Hamleto“. „Tai – neeilinis mokytojas, - rašytojas“, – jau pirmąją pamoką šnipštelėjo saviškiams tie, kurie buvo spėję perskaityti K. Jankausko „Jaunystę prie traukinio“, „Vieškelyje plytų vežimai“, „Juodojo milžino žmonės“ ar „Dulkinus batus“.

– Jo literatūros pamokos buvo labai įdomios. Jokiam vadovėly nebuvo rašoma, ką jis mums pasakojo, – prisimena R. Dauknytė-Slabšienė.

Tik vėliau gimnazistai sužinojo, kad mokytojaudamas K. Jankauskas lygiagrečiai ir pats studijavo, o 1943-iaisiais, kai jie baigė gimnaziją, K. Jankauskas baigė universitetą. Pamokų metu panaudodavo ir savo studentiškus užrašus.

– Ir jeigu aš, neturėdama polinkio literatūrai, pradėjau domėtis ja, skaityti ir lyginti, pastebėti, kad jo kūrinių herojės moterys kažkokios neeilinės, tai tik Kazio Jankausko dėka, – įsitikinusi R. Dauknytė-Slabšienė.

Kazys Jankauskas 1995 m.

Atleisdavo naujam mokytojui gimnazistės net už ypatingą reiklumą. Vienintelį penketuką turėjo tik Tatjana Rostovaitė, būsima poetė. Dar buvo kelias ketvertukininkų. R. Dauknytė beveik visada gaudavo trejetą su minusu.

– Aš rašytojui jau Kaune tai vis primindavau, – juokiasi ponია Rūta.

Vokiečių okupacijos metais Šiauliuose ilgokai buvo uždaryta Mergaičių gimnazija. Pradėjo skliti mokinės po Lietuvą. Kas į Mažeikius, kas į Telšius, kas į Kauną. Danguolė Sondeckaitė, išvažiavusi Kaunan pas dėdę, paragino ir savo draugę neatsilikti – ten jau gyveno ir dirbo Rūtos sesuo.

Štai čia, Kaune, ir pasimatė, ko vertas literatūros mokytojas K. Jankauskas. Jau už pirmąjį rašinį gavo keturis su pliusu, o vėliau dažniausiai penketus. Bebaigdamą mokyklą su kita šiauliete net piniginę premiją pelnė.

– Visos, kurios buvom išvykusios baigti mokslų į Kauną, labai ilgėjomės Jankausko. Tarsi nepastebimai, o iš tikrųjų visam gyvenimui privertė išmokti. Linksnių mokslas jau toks neįdomus, o dar ir dabar kai kuriuos postulatus atsimenu, – pasakoja R. Dauknytė-Slabšienė.

Taip likimas lėmė, kad vėl susitiko tik senatvėje, rašytojui bebaigiant aštuntą dešimtį. Susitiko prie Kauko alėjos, užkalbino, prisistatė: „Aš ta pati, kuri vis trejetą su minusu gaudavo“.

Tą paskutinį rašytojo dešimtmetį pastoviai pabendraudavo. Kadangi netoliese gyveno, jausdavo pareigą vis ugomis, obuoliais iš savojo sodo pavaišinti, Šiaulius drauge prisimindavo.

Jai ypač didelį gaudulį sukėlė K. Jankausko žmonos Aleksandros laidotuvės. Tądien rašytoją ir savo buvusį mokytoją ji pamatė dar kitokioje šviesoje:

– Kai kunigas prie kapo paklausė, ar atsiras, kas

nori pakalbėti, stojo tylą, ją nutraukė K. Jankauskas: „Aš pakalbėsiu“. Galvoju, kaip čia dabar, vyras apie savo žmoną? O kalbėjo jis nepaprastai...

R. Dauknytė-Slabšienė tai taip sujaudino, kad ir ji, „neturinti literatūrinių gabumų ir iškalbos“, nutarė pakalbėti. Papasakojo, jog, atėjusi pas savo literatūros mokytoją, rasdavo tokią gražią, didžiaakę, šaunią šeimninę, kuri daug prisidėjo, kad vyras galėtų kurti... Paskui kalbėjo dar viena buvusi mokinė.

Po laidotuvių jautė pareigą apsilankyti dažniau. Labiausiai buvusiai mokinei įstrigo ne koks nors literatūrinis atsiminimas, o istorija su rašytojo koja. Numezgė kartą keletą puskojinių ir nutarė pamatuoti, ar tiks K. Jankauskui. Tokių kojų dar nebuvo mačiusi: „dailios, gražios, be jokių kauliukų“. „Mokytojau, jūsų kojos kaip balerinos“, – negalėjo atsistebėti.

O išvykusi ekskursijon į Karpatus numezgė K. Jankauskui raštuotas pirštines.

– Rytą atsibundu – skaidru, šviesu, visai kaip Jankausko gamtos aprašymuose. Na, ir dėjau mintis, kad rašytojui būtų nešalta. Kad būtų gera.

O kartą buvusią mokinę rašytojas mokė, kaip reikia išvirti skanią sriubą. Pagal žmonos Aleksandros receptą.

Kur kas kitokie atsiminimai iš tų dienų, kai aplankė K. Jankauską Raudonojo Kryžiaus ligoninėje po mikroinsulto. Ligonį labiausiai vargino tai, kad nieko negalėjo praryti. Net vyšnių sirupo, kurį buvusi mokinė atnešė. Klausia daktarės: „Kas, kaip?“ Toji paaiškino: „Čia – užsispyrimas“. Pakviestų psichiatrą iš klinikų, bet tik tokiu atveju, jei sergantysis taptų... agresyviu. Be to, ir klinikos toli...

Po mikroinsulto įvyko didelis insultas. Rašytojas atrodė jau labai suvargęs, susisielojęs. Iš ligoninės nebeišėjo.

○ ○ ○

Šiaulių miesto taryba pritarė „Varpų“ redaktoriaus pasiūlymui vieną miesto gatvių pavadinti K. Jankausko vardu. Tai, kad ji atsirado Gubernijos rajone, kurį rašytojas itin mėgo, žinoma, prasminga.

Na, o praeinantiems pro Apygardos teismo rūmus nuo 2004-ųjų rudens žvilgsnis užkliūva už memorialinės lentos, kurioje iškalta: „Šiame pastate buvo įsikūrusi Literatūros almanacho „Varpai“ redakcija (1943–1944), gimė pirmasis „Varpų“ redaktorius, prozininkas, politinis kalinys Kazys Jankauskas (1906–1996)“. Lygiai prieš 15 metų ją atidengiant dalyvavo ne tik teisėjai ir miesto gyventojai, bet ir septyni rašytojai.

Taip, čia, buvusiose grafo Zubovo arklidėse, gimė būsimasis rašytojas. Taip likimas lėmė, kad čia jis ir „Varpus“ redagavo. Iš čia, jau pro visiškai ištuštėjusią judriausią miesto gatvę, kol vokiečiai dar priėmė, nešė ir nešė paketus su almanachu į paštą. O dabar kiekvieną rudenį čia vyksta „Varpų“ literatūrinės valandos, kuriose dalyvauja rašytojai, tituluoti literatūrinės „Varpų“ premijos laureatai.

Lietuvos rašytojų sąjungos klube vykstančiuose „Varpų“ vakaruose dalyvauja ir K. Jankausko buvę mokiniai. Šiomet toks vakaras vyko jau 25 kartą. Jo išvakarėse anapilin iškeliavo buvusi mokinė, ilgametė lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Valerija Mockienė, per daugiau kaip porą dešimtmečių nepraleidusi nė vieno „Varpų“ vakaro. O praėjusiais metais netikėtai paprašiusi žodžio savo emocinga kalba ypač sužavėjo susirinkusius: „Jankauskas mokė mus ilgai nekalbėti. Jis žinojo, kaip ir ko reikia mokyti. Kad jis atėjo į Šiaulių mergaičių gimnaziją, buvo tiesiog stebuklas. Ir po dešimtmečių jo pamokos išliko iki smulkmenų. Ypač patarimas netuščiažodžiauti. Per ilgos kalbos vertos nulinio, tai ne sykį esu pakartojusi ir savo mokiniams. Dažnai ateinu į Rašytojų klubą, deja, neretai pavargstu nuo kai kurių kalbėtojų nemokėjimo pasakyti esmės, svarbiausių dalykų, nesugebėjimo bendrauti įtraukiant ir publiką, kad ši ne liktų abejinga“.

Ne kartą K. Jankauskas yra pavadintas žmogaus pasipriešinimo gyvenimo rutinai vaizduotoju, net poetizuotoju, akivaizdu, kad jo kūryboje visų pirma akcentuojama jautri siela. Tačiau turbūt niekas taip K. Jankausko neišskiria iš kitų kaip romantiška ir ilgesiu, pastovumu ir laikinumu prisodrinti geležinkelio bėgiai ir šalia jų triūsiantys paprasti savo nepaprastumu žmonės. Ant ratų ir pro vagono langus – visas pasaulis, didelis, nepakartojamas. □